

Lars T Lih: Kautsky och Lenin

[Ur Lih's bok, *Lenin Rediscovered*, Chicago: Haymarket Books 2008, s 74-101, i kapitel 1, "Merger of Socialism and Worker Movement". Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Introduktion

I boken *Lenin Rediscovered* gör Lars T. Lih en djupdykning i Lenins välkända (och missbrukade) verk *Vad bör göras?* (från 1902) – hädanefter förkortat *VBG*. Lih menar att de flesta akademiska tolkningarna av *VBG* ("textbokstolkningarna" som Lih kallar dem), liksom stora delar av den "leninistiska" vänstern, missat själva kärnan i Lenins tänkande vid den aktuella tidpunkten (och även därefter, åtminstone fram till oktoberrevolutionen). Detta gäller såväl synen på arbetarklassen som på det revolutionära partiet. Lih menar t ex att Lenin inte alls strävade efter att utarbeta en ny partiteori, utan att Lenin i själva verket hade det tyska socialdemokratiska partiet som sin förebild och att Lenin i synnerhet hade tyska teoretikern Karl Kautsky som inspirationskälla. Lih betecknar Lenin som "Erfurtian", eftersom han menar att det var detta det tyska socialdemokratiska partiets program ("Erfurt-programmet"), och Kautskys kommentarer till detta, som utgjorde Lenins främsta referenspunkt. Lenin försökte inte skapa något specifikt ryskt, utan försökte i Ryssland skapa ett parti av samma typ som det tyska socialdemokratiska partiet. Lenin var och såg sig själv som en ortodox marxist, en kautskyan om man så vill, menar Lih.

Lih hävdar att grundorsaken till att de felaktiga Lenin-tolkningarna fått en sådan utbredning, förutom politiska fördomar och agendor, är att man inte tagit hänsyn till det historiska sammanhang i vilket Lenin levde och verkade. Och det är just detta som Lih riktar in sig på att göra. Lih underbygger sin "omvärdering" (eller rättare sagt sitt "återupprättande av Lenin) genom att göra en djupdykning i arbetarrörelsens historia. Det följande utdraget ur Lih's bok är ett exempel på det. Det återgivna avsnittet handlar huvudsakligen om Lenins relationer till Karl Kautsky och dennes tänkande. Lih menar att Lenin var inspirerad av det tyska socialdemokratiska partiet och dess i Erfurt-program, liksom Karl Kautskys kommentarer till detsamma.¹

Redaktionen.

1 Seriösa marxister har länge haft klart för sig Kautskys och den tyska socialdemokratins stora betydelse för Lenin när det gäller partisynen m m, se t ex Ernest Mandels *Om leninismen*, Pierre Broués *Anmärkingar om bolsjevik-partiets historia* och Hal Drapers *The Myth of Lenin's "Concept of The Party"*. Det som är unikt med Lih's viktiga bidrag är hans grundliga studier av detta problem – red.

Karl Kautsky och klassens ledarskap

Som stöd för sitt resonemang i *VBG*? citerade Lenin ett ganska långt stycke av Karl Kautsky. Det har slösats mycket bläck på förhållandet mellan Lenins och Kautskys uppfattningar som de framställs i detta stycke.² Men större delen av denna diskussion har inget med saken att göra, eftersom Lenins verkliga skuld till Kautsky är från mycket tidigare och är mycket mer grundläggande. Man kan säga att Kautskys inflytande är dolt eftersom den avgörande texten utgörs av det sista kapitlet i Kautskys *Erfurt-program* – troligen den mest grundläggande framställningen av vad socialdemokratien handlar om.

Kautsky är ihågkommen som den internationella socialdemokratins mest inflytelserika teoretiker, men i vissa avgörande avseenden – i synnerhet i fallet med den just flygfärdiga ryska socialdemokratien – var Kautskys roll mer än bara inflytande. 1892 skrev Kautsky *Erfurt-programmet*, en halvofficiell kommentar till det tyska socialdemokratiska partiets just antagna program. Denna bok *definierade* socialdemokratien för de ryska aktivisterna – det var den bok man läste för att få reda på vad det innebar att vara socialdemokrat. 1894 översatte en ung småstadsrevolutionär vid namn Vladimir Uljanov *Erfurt-programmet* till ryska, precis när han höll på att skaffa sig sin livslånga identitet som revolutionär socialdemokrat. Trots *Erfurt-programmets* officiella karaktär för Lenins generation nonchaleras det idag, åtminstone av engelsktalande forskare. Många är inte ens medvetna om att den existerande engelska översättningen – som gavs ut första gången 1912 – är en censurerad förkortning som bara förvirrar vad någon som Lenin kunde ha fått ut av boken.

Utöver *Erfurt-programmet* är den viktigaste texten för mitt återskapande av Kautskys uppfattningar *Parlamentarismen* (1893), som åberopas direkt av Lenin i *VBG* som en auktoritet för några av hans främsta argument. Denna bok har faktiskt helt och hållet glömts bort (det exemplar jag läste var ett av de svåraste att få tag i och den mest utslitna av de texter jag rådfrågade för denna kommentar).³

2 Det långa Kautsky-citatet i *VBG* som Lih åsyftar är följande:

”Många av våra revisionistiska kritiker antar att Marx påstått att den ekonomiska utvecklingen och klasskampen skapar inte bara förutsättningarna för en socialistisk produktion utan också direkt *medvetandet* [kursiv av K K] om dess nödvändighet. Och så kommer dessa kritiker genast med invändningen, att landet med den högsta kapitalistiska utvecklingen, England, är mer fjärran från detta medvetande än alla andra moderna länder. Av den nya formuleringen att döma skulle man kunna tro att också den österrikiska programkommissionen delar den föregivna ‘ortodox-marxistiska’ ståndpunkt, som vederlagts på detta sätt. Ty det heter i förslaget: ‘Ju mer kapitalismens utveckling ökar proletariatets antal, desto mer tvingas det och sätts i stånd att föra kamp mot kapitalismen. Proletariatet kommer till medvetande’ om att socialismen är möjlig och nödvändig. I detta sammanhang framträder det socialistiska medvetandet som ett nödvändigt och direkt resultat av den proletära klasskampen. Men det är oriktigt. Som lära har socialismen givetvis sin rot i de nuvarande ekonomiska förhållandena på samma sätt som proletariatets klasskamp, och framgår precis som denna ur kampen mot det armod och elände för massorna, som kapitalismen skapar. Men socialismen och klasskampen uppstår sida vid sida, inte ur varandra, och under olika förutsättningar. Det moderna socialistiska medvetandet kan uppstå endast på grundvalen av djupgående vetenskaplig insikt. I verkligheten är den moderna ekonomiska vetenskapen lika mycket en förutsättning för den socialistiska produktionen som exempelvis den moderna tekniken, men proletariatet kan trots bästa vilja skapa varken det ena eller det andra; de uppstår båda ur den nutida samhällsliga processen. Men vetenskapens bärare är inte proletariatet utan *de borgerliga intellektuella* [kursiv av K K]: den moderna socialismen har ju också uppstått hos enskilda medlemmar av detta skikt, och genom dem överfördes den först till intellektuellt framträdande proletärer, vilka sedan för in den i proletariatets klasskamp, där förhållandena så tillåter. Det socialistiska medvetandet är således någonting som förts in i proletariatets klasskamp utifrån [von aussen Hineingetragen] och inte något som framgått spontant [urwüchsig] ur den. I överensstämmelse härmed säger också det gamla Hainfeldprogrammet alldeles riktigt, att det är socialdemokratins uppgift att inympa hos proletariatet [bokstavligen: mätta proletariatet med] *medvetande* om dess ställning och dess uppgift. Men detta skulle inte vara nödvändigt, om medvetandet av sig självt växte fram ur klasskampen. Det nya förslaget har övertagit denna sats från det gamla programmet och häftat den på den nyss anförda formuleringen. Men därigenom har tankegången fullständigt brutits ...”

3 Karl Kautsky, *Der Parlamentarismus, die Volksgesetzgebung und die Sozialdemokratie*, Stuttgart: J.H.W. Dietz

Parlamentarismen har glömts bort med orätt eftersom det är ett av väldigt få arbeten inom den marxistiska traditionen som helt och hållet griper sig an politisk teori, och enligt min åsikt kan mäta sig med Lenins *Stat och revolution*. Och, eftersom jag nu har nämnt *Stat och revolution*, låt mig säga att vi inte på ett otidsenligt sätt ska ställa Kautskys försvar av den parlamentariska demokratin i motsättning till, låt oss säga, sovjetdemokratin. Det Kautsky menade med ”parlamentarism” på 1890-talet är i grund och botten representativ demokrati. Som sådan kan den egentligen inte ställas mot demokrati av sovjettyp, som i sig själv också är en sorts representativ demokrati. För våra syften är *Parlamentarismen* inte bara viktig på grund av de argument som Lenin uttryckligen använder, utan också därför att boken bättre än något annat sammanfattar logiken bakom det som ryssarna kallade strategin med proletarietets hegemoni under den demokratiska revolutionen.

Då och då använder jag förklarande stycken ur andra av Kautskys verk, inklusive ett eller två som skrevs efter publiceringen av *VBG*. Men eftersom *Erfurt-programmet* och *Parlamentarismen* på olika sätt är bortglömda arbeten, och eftersom deras inflytande på Lenin är odiskutabelt litar jag främst på dem för min redogörelse.⁴

Cirklar av medvetenhet

Kautsky tänkte sig socialdemokratin som den innersta ringen av en serie koncentriska cirklar. En nyckelpassage i *Erfurt-programmet* beskriver dessa cirklar och deras ömsesidiga förhållanden. (Obs: den term som vanligtvis översätts till engelska ”conscious”, *bewusst*, har här översatts som ”aware”. [på svenska blir översättningen samma – öa.]

Så bildar sig småningom av kvalificerade och okvalificerade arbetare det verksamma lagret av arbetarklassen – arbetarrörelsen. Det är den för klassens gemensamma intressen kämpande delen av proletariet, dess ”ecclesia militans” – dess stridande kyrka.⁵ Detta lager växer lika mycket på bekostnad av arbetets sig förhävande, i inskränkt egoism sjunkna ”aristokrater” som av löneproletariatets i hopplöshet och maktlöshet slöande undre lager. {Vi har sett att arbetarproletariatet hela tiden ökar. Vi vet vidare att det blir allt mer avgörande för de andra arbetande klasserna, vars levnadsförhållanden och sätt att känna och tänka påverkas allt mer av det. Nu ser vi hur i denna hela tiden växande massa den kämpande delen inte bara växer absolut utan också proportionellt.} Och hur hastigt proletariet växer, så växer så mycket snabbare dess kämpande del.

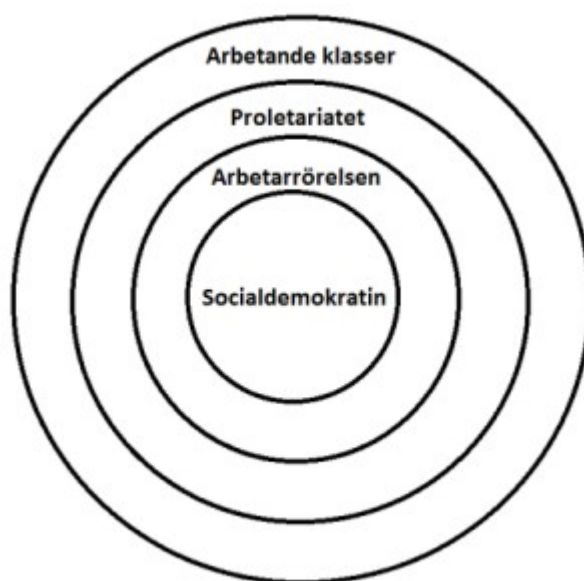
Men det stridande proletariet är socialdemokratin ojämförligt viktigaste och riktigaste rekryteringsområde. Denna är väsentligen intet annat än det stridande proletarietets målmedvetna del; detta har en tendens att allt mer jämställa sig med socialdemokratin, och i flera länder har de redan blivit ett och detsamma.⁶

Med detta stycke som utgångspunkt har jag skapat ett diagram, kallat ”Kautskys medvetande-

1893.

- 4 Bland den användbara andrahandslitteraturen om Kautsky finns Gary Steenson, *Karl Kautsky, 1854-1938: Marxism in the Classical Years*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press 1978; Dick Geary, *Karl Kautsky*, Manchester: Manchester University Press 1987; Reinhold Hünlich, *Karl Kautsky und der Marxismus der II. Internationale*, Marburg: Verlag Arbeiterbewegung und Gesellschaftswissenschaft 1981; Ingrid Gilcher-Holtey, *Das Mandat des Intellektuellen: Karl Kautsky und die Sozialdemokratie*, Berlin: Siedler Verlag 1986; Massimo Salvadori, *Karl Kautsky and the Socialist Revolution 1880-1938*, London: NLB 1979 [1976]; John Kautsky, *Karl Kautsky: Marxism, Revolution, and Democracy*, New Brunswick: Transaction Publishers 1994; Moira Donald, *Marxism and Revolution: Karl Kautsky and the Russian Marxists, 1900-1924*, New Haven: Yale University Press 1993.
- 5 Den vanliga översättningen av *ecclesia militans* på engelska är ”church militant” [kyrkokämpe]. Lagg märke till det nära språkliga sambandet på tyska mellan ”stridande kyrka”, *kämpfende Kirche*, och klasskamp, *Klassenkampf*.
- 6 Karl Kautsky, *Socialismens grundläror - Bearbetning efter Erfurterprogrammet*, på marxistarkiv.se, s 63-64. [Översättningen här kompletterad med texten mellan {} - öa.]

cirklar” (se figur 1). Resten av denna diskussion om Kautsky kommer att ägnas åt att reda ut de slutsatser som döljer sig i denna bild.

Figur 1. Kautskys koncentriska cirklar

Den första punkten – en mycket viktig punkt för att förstå *VBG* – är att ordet ”arbetarrörelsen” som används i formuleringen om att gå samman, är tekniskt och har en ganska exakt innebörd inom socialdemokratins språk. Arbetarrörelsen är varken proletariatet i sin helhet eller socialdemokratien. Det är det stridande eller kämpande proletariatet – den del av proletariatet som besjålas av en anda av organiserat motstånd.

Vid varje tidpunkt kommer medlemmar i de yttre cirkelarna alltid att vara mindre medvetna – det vill säga ha mindre insikter i sin egen klasstillning, sina grundläggande intressen och därmed historiska uppgift. Men över tid finns det en tendens för de inre mer medvetna cirkelarna att utvidgas. Socialdemokratien blir en allt större del av arbetarrörelsen, medan arbetarrörelsen blir en allt större del av hela proletariatet. Till sist faller alla cirklar ihop i en enda cirkel av fullständigt medvetande.

Det vi fortfarande inte vet är karaktären på de krafter som verkar för att få ihop cirkelarna. Kautskys korta beskrivning av processen kan ge intryck av att det hela går automatiskt. Detta intryck stärks av den talrika förekomsten av ett av Kautskys favoritord, *Naturnotwendigkeit*, naturnödvändighet. Vid måste därför fråga oss vilka de förenande krafterna är i Kautskys modell och i vilken riktning de verkar? Ger arbetarrörelsen upphov till den inre cirkeln av högre medvetenhet med hjälp av sina egna inre krafter? Eller går socialdemokratien ut för att omvandla arbetarrörelsen till sin egen avbild?

Svaret kompliceras något av det faktum att Kautsky har två mål i denna del av *Erfurt-programmet*. Ett är att ge en perfekt modell av socialdemokratins förflutna och framtid: dess ursprung och dess framtid. Det andra målet är att presentera ett uttryckligen felaktigt och osannolikt scenario för att klargöra socialismens ”naturnödvändighet”. Vi ska först analysera Kautskys tankeexperiment, som är speciellt viktigt för oss eftersom det återropades utförligt under debatterna inom den ryska socialdemokratien om *VBG*:s ortodoxi.⁷

⁷ Exempelvis Plechanov i sin artikel från 1904 där han angriper *VBG* (*Iskra*, nr 70 och 71 [25 juli och 1 augusti 1904], återgivet i V. Georgij Plechanov, *Sotjinenija*, 24 band, D. Rjazanov (red), Moskva: Gosizdat 1923-7, band 13, s 116-140.

Av olika retoriska och teoretiska skäl vill Kautsky visa att socialismen är en oundviklig naturnödvändighet även om det inte finns någon socialdemokrati – i själva verket även om arbetarna inte accepterade socialistiska idéer. Han inbjuder oss därför att överväga resultatet även om socialdemokratien saknades i bilden. Kedjan av slutsatser går så här:

- Det är oundvikligt att arbetarna kommer att göra motstånd mot den kapitalistiska utsugningen; det är alltså oundvikligt att det kommer att bli en arbetarrörelse.
- Det är oundvikligt att motståndet kommer att leda till ett nationellt täckande politiskt arbetarparti.
- Det är oundvikligt att detta parti kommer att ta kontroll över staten.
- Det är oundvikligt att arbetarna kommer att använda denna makt för att införa socialismen, eftersom – som de kommer att upptäcka efter många försök och misslyckanden – socialismen är det enda sättet att skydda deras grundläggande intressen.⁸

Först i sista minuten, just innan ridån går ner, upptäcker och godtar arbetarna således socialismens förtjänster. (Märk väl: denna omvändelse i sista minuten skulle också kunna kallas socialdemokrati). Poängen i detta tankeexperiment är att visa att socialismen även i värsta fall fortfarande är oundviklig. Men (tillägger Kautsky omedelbart) det är förvisso ett värsta scenario eftersom socialismen uppstår först efter ”mångfaldiga missgrepp, missförstånd och onödiga offer”.⁹

Jag kallar detta argument för ”förr eller senare”. Det uppträdde ganska ofta i socialdemokratiska skrifter som ett sätt att kombinera det grundläggande socialdemokratiska påståendet om det oundvikliga med kärnargumentet att vinna arbetarna. Som den unge Stalin framställde det när han 1905 återanvände Kautskys resonemang för att försvara *VBG*:s ortodoxi:

Det är klart att den spontana rörelsen någon gång, efter långvarigt kringirrande och många lidanden även utan socialdemokratins hjälp kommer att ta ut sin rätt och nå fram till den socialistiska revolutionens port...¹⁰

Efter att ha klargjort sitt värsta scenario återvänder Kautsky från sitt tankeexperiment till den verkliga världen. Han skyndar sig att försäkra oss om att chansen att händelserna kommer att utspela sig på detta sätt är försvinnande små. Följande omfångsrika men avgörande stycke förklarar de krafter som faktiskt verkar för att utvidga medvetenhetscirkelarna.

{Icke desto mindre finns det absolut ingen orsak att förvänta sig att proletariatet i något land kommer att inta en så negativ inställning [till socialismen] efter att det har kommit till makten. Det skulle innebära att det i förhållande till medvetenhet och kunskap befinner sig på ett barns nivå, medan det ekonomiskt, politiskt och moraliskt har blivit vuxet, med makt och förmåga att besegra sin mäktiga motståndare och genomdriva sin vilja. En så olycklig utveckling av proletariatet är högst osannolik. Vi har redan mer än en gång konstaterat att det tack vare [den mekaniserade industrin] inom proletariatet (när väl dess ursprungliga förnedring har övervunnits) finns en teoretisk känsla, en förmåga att lösa stora problem och nå mål som ligger utanför dess omedelbara intressen, som man förgäves söker efter inom de andra arbetande klasserna över och under det.

8 Karl Kautsky, *Socialismens grundläror - Bearbetning efter Erfurterprogrammet*, på marxistarkiv.se, s 65-69.

9 *Ibid*, s 67.

10 J Stalin, *Kort om meningsskiljaktigheterna i partiet*, Moskva 1954, s 15. Se även s 20. För andra exempel på samma sorts argument se Gorin, en talare vid den andra kongressen som citeras av Stalin (*Sotjinenija*, 13 band, Moskva: Politizdat 1946-52, band 1 s 104) och Reginald Zelnik (red), *A Radical Worker in Tsarist Russia: The Autobiography of Semen Ivanovich Kanatchikov*, Stanford: Stanford University Press 1986 [1929-34].

Vidare går det nutida samhällets ekonomiska utveckling samtidigt så fort och visar sig i så många iögonfallande fenomen att till och med en obildad person kan se det, så fort han uppmärksammas på det. Och det kommer inte att saknas de som uppmärksammar honom, eftersom vi, tack vare Karl Marx' fortsättning av det arbete som påbörjats av den borgerliga klassiska ekonomin, samtidigt får allt djupare och allsidigare insikter i den ekonomiska utvecklingens riktning och alla de ekonomiska mekanismerna. }

Allt förenar sig för att göra det kämpande partiet ytterst tillgängligt för de socialistiska satsarna. Socialismen är för proletären intet olycksbud, utan ett ljuvligt och glatt budskap, ett nytt evangelium. De nu härskande klasserna kan icke erkänna socialismen utan att begå moraliskt självmord. Men proletariatet hämtar ur densamma nytt liv, ny kraft, ny entusiasm, nya förhoppningar. Och en sådan lära skulle det i längden ställa sig likgiltigt eller avvisande emot!

Där det kommer till bildande av ett självständigt arbetarparti, uppträder förr eller senare socialistiska tendenser, om de ej förut finnas där. Det uppstår ett socialistiskt arbetarparti: det blir socialdemokrati.

{Vi ser nu [socialdemokratins] främsta rekryteringsgrund klart utpekad framför oss. Kort sagt blir slutsatserna av vår diskussion dessa: bärare av den socialistiska rörelsen är industriproletariatets kämpande skikt som har uppnått ett eget politiskt medvetande. Ju mer proletariatets inflytande över de samhällsskikt som är närmast det ökar och ju mer tänkandet och känslorna hos dessa skikt blir påverkat, desto mer kommer också de att dras in i den socialistiska rörelsen. }

Proletariatets klasskamp har till sitt naturliga mål den socialistiska produktionen; den kan ej upphöra förrän detta mål är hunnet. Och lika visst som en gång proletariatet blir den härskande klassen i staten, lika viss är socialismens seger.¹¹

Vi kan nu mer konkret beskriva de krafter som verkar i Kautskys modell. Först är det en kraft som kommer automatiskt inifrån arbetarrörelsen: motståndsandan. Som vi har sett kan detta motstånd alldeles själv så småningom få oss till socialismen, men denna punkt är knappast tillämpbar i verkliga livet. Viktigare är att motståndsandan (tillsammans med andra av industriproletariatets kännetecken) gör arbetarrörelsen *mottaglig* för de goda nyheter som socialdemokratin kommer med. Och eftersom socialdemokratin och dess budskap verkligen existerar, så har vi en naturnödvändighet: alla arbetarpartier kommer ”förr eller senare” att anta ett socialistiskt program.

Denna naturnödvändighet förringar inte det faktum att socialdemokratin i verkligheten är den aktiva kraft som förvandlar arbetarrörelsen genom att öka medvetenheten. Socialdemokratin inser att det kämpande proletariatet är den perfekta ”rekryteringsbasen”, och därför inriktar de sina ansträngningar på det. Socialdemokratin uppstår definitivt inte automatiskt ur arbetarrörelsen för att mer effektivt tjäna rörelsens egna mål. Den är istället kraften hos en speciell insikt som ursprungligen kommer från Marx och Engels.

Vi kan nu se den relevanta innebörden av ”tillförsikt” i den socialdemokratiska miljön. När det gäller det värsta scenariot är socialdemokraterna övertygade om att arbetarna *så småningom* kommer att införa socialismen. Vad gäller verkliga livet är socialdemokraterna övertygade om att arbetarrörelsen kommer att höra, lägga märke till och tillägna sig det socialdemokratiska budskapet i sitt hjärta så fort den befinner sig i en ställning där den kan få det. Till och med de obildade, *Ungelehrter*, kommer att få denna insikt.

11 Kautsky, *Socialismens grundläror*..., s 67. [Översättningen här kompletterad. Text inom {} är nyöversatt – öa.]

Eftersom denna nya naturnödvändighet – ”ett arbetarparti kommer förr eller senare att anta det socialistiska programmet” – är beroende av *insikter* så hänger den exakta tidtabellen inte nära ihop med den kapitalistiska utvecklingen.¹² Den mest utvecklade socialdemokratien behöver inte återfinnas i det mest utvecklade kapitalistiska landet. Den skulle kunna finnas i till exempel Tyskland istället för i England. Faktiskt (säger Kautsky på ett ställe) är till och med arbetarna i det underutvecklade Ryssland politiskt mer utvecklade i sitt tänkande än de engelska arbetarna.¹³ Drivkraften i detta avseende är kvaliteten på klassens ledarskap snarare än nivån på produktivkrafterna.

Således ser vi hur medvetenhetscirklarna hela tiden förändras i förhållande till varandra. Den grundläggande formeln definierar socialdemokratien som en förening mellan socialismen och arbetarrörelsen. Men när socialdemokratiska författare använder begreppet ”arbetarrörelse” kan bara sammanhanget säga oss om de menar arbetarrörelsen *innan* socialdemokratien (då den bara definieras av sitt stridbara motstånd) eller efter att den omvandlats med hjälp av socialdemokratiska insikter och organisering.

Mycket av missförstånden om ortodoxin hos den ena eller andra formuleringen orsakas av de tvektigheter som detta orsakar. Det bästa sättet att undvika sådana missförstånd är att komma ihåg det bakomliggande budskapet. På ena sidan har vi en arbetarrörelse som drivs av en motståndssanda och på den andra har vi socialdemokratien som besjålas av insikten att en förening är nödvändig (lägg märke till att när en enskild arbetare blir övertygad om den vetenskapliga socialismens riktighet så blir han i kraft av enbart detta faktum en del av socialdemokratien istället för bara arbetarrörelsen – vilket gör det nästan definitionsmässigt att hävda att medvetenheten kommer från socialdemokratien.) De två förkämparnas inre krafter driver dem i varandras riktning och leder till sist att de smälter samman.

Vi kan sammanfatta lärdomen från medvetenhetscirklarna på detta sätt: socialdemokratien *behövs* och kommer att *lyssnas på*. Den behövs inte för att uppnå socialismen eftersom den kommer att uppstå under alla omständigheter. Den behövs för att undvika den mänskliga tragedi som skulle orsakas av att socialismen kommer ”senare” snarare än ”förr”. Den kommer att lyssnas på eftersom dess goda nyheter ger proletariatet nytt liv, ny kraft, inspiration och hoppets glädje.

Förening kontra fortsatt isolering

För att få fram den avgörande betydelsen av socialdemokratiens förening betonar Kautsky att de två kompanjonerna – socialismen och arbetarrörelsen – ursprungligen var åtskilda. Det som kan kallas socialdemokratiens grundningssågen beskriver hur dessa två olika krafter går samman. Kautskys tolkning av denna berättelse utgjorde mallen för många andra mer detaljerade redogörelser för socialdemokratiens ursprung, inklusive den som Lenin gör i *VBG*.

I *Erfurt-programmet* spårar Kautsky arbetarrörelsens framväxt från dess tidiga början på medeltiden. Rörelsens drivkraft var alltid motståndet mot den kapitalistiska utsugningen. Motståndet blev alltmer organiserat och effektivt, men i sig själv skapar inte motstånd förståelse för att den kapitalistiska privategendomen måste avskaffas. För att förklara det gör Kautsky det tankeexperiment som beskrivits tidigare, och beskriver en arbetarrörelse som förblir åtskild från socialismen tills långt efter att den gripit den politiska makten.

Precis som arbetarnas motstånd i sig själv inte ger insikter i att socialismen behövs, så skapar inte insikter om socialismen i sig själv en förståelse för att bara en kämpande arbetarrörelse kan åstad-

12 Karl Kautsky, ”Die Revision des Programms der Sozialdemokratie in Oesterreich”, *Neue Zeit*, 20, 1 1901: s 68-82. (Denna artikel citeras av Lenin i *VBG*.)

13 Karl Kautsky, *Den sociala revolutionen*, (från 1902) på marxistarkiv.se, s 35.

komma den. Kautskys skildring berättar hur ”socialismen” (= alla de som förespråkade social kontroll över ekonomin som det enda svaret på samhällets problem och i synnerhet de fattigas problem) kommer till arbetarrörelsen utifrån – med andra ord hur socialismen ursprungligen var skild från arbetarrörelsen. Men syftet med skildringen är inte att lovprisa socialisterna. Tvärtom innebar deras dryga nedlåtenhet mot den kämpande arbetarrörelsen, ja deras öppna skräck för den, att arbetarnas avvisande av socialismen som borgerliga griller var fullt förståeligt.

Ur de tidiga socialisternas synvinkel var proletariatet alldeles för outvecklat och primitivt för att tillskrivas förmågan till självständiga politiska initiativ. Och när en kämpande arbetarrörelse verkligen uppstod på 1830-talet var socialisterna fientliga till den eftersom arbetarnas stridbarhet riskerade att skrämja bort de borgerliga filantroper och elitpolitiker som socialisterna ville vinna över. Det ”utopiska” förkastandet av arbetarrörelsen kan illustreras med ett exempel från Nordamerika. Edward Bellamys *En återblick* är en av den utopiska socialismens klassiker: den gavs ut 1888 och ställer den tidens värld mot den upplysta världen år 2000.¹⁴ Bellamy gjorde ingen skillnad mellan ”arbetarpartierna”, ”anhängarna till den röda fanan” och bombkastande anarkister. I följande meningsutbyte får berättaren, som växte upp i 1800-talets värld, höra om det upplysta 1900-talet från sin värds läppar, från doktor Leete:

När vi satt till bords roade sig doktor Leete med att titta igenom den tidning jag hade tagit med mig in. Som i alla tidningar från den tiden [1887] stod det en hel massa om arbetaroroligheter, strejker, lockouter, bojkotter, arbetarpartiernas program, och anarkisternas vilda hot. ”Förresten” sa jag medan doktorn läste upp en del av dessa artiklar för oss, ”vad hade anhängarna till den röda fanan för del under upprättandet av den nya samhällsordningen? De gjorde en hel massa oväsen sist jag hörde av dem”
 ”De hade inget med det att göra annat än att hindra det förstås”, svarade doktor Leete.

Doktor Leete förkunnar sedan som ett historiskt faktum att anhängarna till den röda fanan understöddes av kapitalisterna för att fördröja reformerna. (Berättaren tillägger i en fotnot att detta påstående otvivelaktigt är fel även om det är den enda teori som gör deras aktioner begripliga.) Doktor Leete förklarar sedan att det ”nationella parti” som bebådades av det utopiska systemet år 2000 inte hade något med arbetarpartierna att göra:

Arbetarpartierna som sådana kunde aldrig ha uppnått något i stor eller permanent skala. För syften i nationell omfattning var deras bas som enbart klassorganisationer alltför smal. Det var inte förrän det industriella och sociala systemet arbetades om på en högre etisk grund och, för att på ett mer effektivt sätt skapa välstånd, inte sågs som en klass utan lika mycket alla klassers intresse, rika såväl som fattiga, kulturella såväl som okunniga, gamla såväl som unga, svaga såväl som starka, män såväl som kvinnor, som det hade några utsikter att uppstå.¹⁵

Kautsky betonar starkt de tidiga socialisternas fientlighet mot kämpande arbetare. Till och med arbetarsocialisterna delade denna fientlighet. Poängen i Kautskys skildring är inte att socialismen ursprungligen var åtskild från arbetarna som sådana, utan att den från början var skild från arbetarrörelsen. Enskilda arbetare som Wilhelm Weitling kunde och blev verkligen socialister – men själva detta faktum fjärmade dem från arbetarrörelsen och skilde dem från den militanta dagliga kampen. En ”elementär” [*urwüchsig*] klassinstinkt av hat mot borgarklassen fick de tidiga arbetarsocialis-

14 För mer om Bellamy och andra utopier från den sena viktorska eran se Matthew Beaumont, *Utopia Ltd.: Ideologies of Social Dreaming in England, 1870-1900*, Historical Materialism Book Series, Leiden: Brill Academic Press 2005 – engelska redaktörens not.

15 Edward Bellamy, *Looking Backward*, New York: Magnum Books 1968 [1888], s 263-265 (detta speciella exempel på utopisk socialism används inte av Kautsky.) [Finns i svensk översättning, *En återblick*, Bromma : Delta, 1977. Översättningen här är vår – öa.]

terna att avvisa alla läror som kom från den. Som ett resultat av det var deras egna råbarkade teorier grova och våldsamma [*gewalttätig*]. Trots sin fientlighet mot borgerliga intellektuella hade de själva dessutom ingen verklig tilltro till arbetarrörelsen.

Denna tidiga form av proletär socialism saknade det tålmod och den självsäkra känsla av styrka som behövdes för att tänka sig en långvarig, utdragen klasskamp. Den förblev en sorts utopisk socialism, bara att den istället för att som de tidigare utopikerna hoppas att en borgerlig miljonär skulle finansiera det nya Jerusalem, så satte de sina förhoppningar till att ”revolutionen” med stort R skulle ge makten till en liten diktatorisk grupp visionärer. All sorts klasskamp utöver ett omedelbart stridsrop till barriaderna betraktades som ett förräderi mot ”människlighetens sak”.

Vanligtvis blev dessa arbetarrevolutionärer till sist anarkister, eller om de verkligen deltog i den dagliga klasskampen så glömde de helt och hållet bort socialismen. Denna sortens ”elementära” revolutionära kampvilja är en av varje verkligt socialistisk arbetarrörelses barnsjukdomar [*Kinderkrankheit*], eftersom den har en benägenhet att dyka upp närhelst nya outvecklade rekryter till proletariatet fortfarande saknar ”klara insikter” i samhällsförhållandena. Den paradoxala slutsatsen av denna diskussion är att inte ens den socialism som växte fram direkt ur proletariatet lyckades övervinna klyftan mellan socialismen och arbetarrörelsen.

Hur skulle man då komma förbi denna klyfta – i själva verket konflikt – mellan socialismen och arbetarrörelsen? Kautsky ger svaret i ett grundläggande stycke som förenar *Kommunistiska Manifestet*, socialdemokratin och logiken i formuleringen om förening. Följande stycke inleder den avslutande avdelningen med titeln ”Socialdemokratin, föreningen av arbetarrörelse och socialism”.

Skulle socialdemokratin och arbetarrörelsen försonas och sammangjutas till en enhetlig rörelse, måste den förra trängas ut över utopismens tankekrets. Att ha fullbordat detta är den världshistoriska gärning, som tillkommer Marx och Engels, som 1847 genom sitt kommunistiska manifest lade de vetenskapliga grundvalarna för den nya, moderna socialismen eller som man nu säger socialdemokratin. De gav därmed socialismen en ryggrad och omskapade den från välmenande svärmars vakna dröm till ett allvarligt stridsämne och bevisade den vara en nödvändig följd av den ekonomiska utvecklingen.¹⁶ De gav det kämpande proletariatet ett klart medvetande om dess historiska uppgift och satte det i stånd att med så ringa offer som möjligt hasta emot sitt stora mål. Socialisterna har ej längre till uppgift att fritt uppfinna det nya samhället utan allenast att inom det nuvarande samhället upptäcka dess grundämnen. De har ej längre att söka proletariatets räddning ur dess elände ovanifrån utan genom att understödja klasskampen, öka dess insikt samt främja dess ekonomiska och politiska organisationer, varigenom det kan bli i stånd att smärtfriare gå den tidpunkt till mötes, då det självt kan frigöra sig. *Socialdemokratins uppgift är att så målmedvetet och ändamålsenligt som möjligt effektivisera proletariatets klasskamp.*¹⁷

Dessutom ska Marx' och Engels' stora bidrag inte ses som ett *förkastande* utan en *syntes* av det som skett innan. Som Kautsky framställde det senare innehöll alla de olika stridande socialistiska sekterna en liten del av sanningen, ”ein Stückchen des Richtigen”.¹⁸ I vad vi nu kan se som en variant av argumentet ”förr eller senare” skulle Marx' och Engels' bidrag ge klarhet och insikt i det som tidigare var instinktivt famlande.

En hastig blick på denna början [av de tidiga socialistiska organisationerna] visar alltid ett kaotiskt frö, ett osäkert, instinktivt sökande och famlande av ett stort antal proletärer, ingen påtagligt mer framträdande än de andra, där alla på det hela taget förs framåt av samma tendenser,

16 ”Nödvändig” = *naturnodwendig*. Lagg märke till kombinationen av vilja och beslutsamhet i denna mening som många kommentatorer finner paradoxal men som Kautsky uppenbarligen ansåg vara ömsesidigt stödande.

17 Kautsky, *Socialismens grundläror*..., s 69-70.

18 Karl Kautsky, *Die historische Leistung von Karl Marx*, Berlin: Vorwärts 1908.

men där de ofta uppvisar de mest slående individuella avvikelser. En sådan bild visar sig till exempel i de första proletära socialistiska rörelserna på 1830- och 1840-talen ... Om det inte hade varit för Marx och Engels skulle [Kommunistiska förbundets] läror under lång tid blivit kvar i ett tillstånd av förvirring. *Kommunistiska Manifestets* två författare kunde bara säkerställa sin dominerande och avgörande ställning tack vare att de behärskade sin tids vetenskap.¹⁹

Kautsky betonar socialismens och arbetarrörelsens ursprungliga *avskiljande* för att framhäva det absoluta behovet att förena dem. Och det är inte bara en inspirerande historia från det förflutna – det slår också fast den socialdemokratiska polemikens aktuella uppgifter. Till och med nu vägrar en del medlemmar både inom arbetarrörelsen och den socialistiska rörelsen att gå med på den stora sammanslagningen, med resultatet att till och med deras lilla bit av sanning vanhedras. Det som tidigare hade varit en förstälighet ensidighet blir idag farligt skadligt.

Således lade hans skildring av föreningen grunden för en polemisk strid på två fronter riktad mot alla som försvarade en fortsatt isolering av antingen socialismen eller arbetarrörelsen. Den tekniska term som användes i socialdemokratins språk för ansträngningarna att hålla arbetarnas klasskamp befriad från socialism var *Nur-Gewerkschafterei*, ”ren tradeunionism”. Ett liknande ”Nur-”begrepp kunde ha myntats för de bombkastande revolutionärer som fortsatte att tro att det var slöseri med tid att försöka propagera för och skola hela arbetarklassen innan revolutionen.

Dessa två fiender till socialdemokratien frammanas ofta med hjälp av nationella stereotyper. Här ser vi den ursinniga franska anarkisten eller syndikalisten som föraktar parlamentarisk politik. Där har vi den tröga brittiska fackföreningsaktivisten som är en lysande organisatör men som öppet avvisar socialismen. Och någonstans i mitten den tyska socialdemokraten som är både gediget organiserad och inspireras av höga ideal.

Om vi bara betraktar den ena fronten i detta polemiska krig kommer vi alltid att få en lika ensidig syn på den socialdemokratiska uppfattningen. Det är den slutsats som Robert Stuart kommer fram till i sin utmärkta studie av de franska marxister som leddes av Jules Guesde och Paul Lafargue. Den vanligaste kommentaren om de franska marxisterna är att de vacklade fram och tillbaka mellan en sekteristisk hård linje och en opportunistisk mjuk linje. Efter att ha läst igenom partilitteraturen från hela denna period betonar Stuart istället *kontinuiteten* i uppfattningarna, om vi tar hänsyn till partiets många olika mål.²⁰ Ett syfte med min kommentar är att på ett liknande sätt framhäva det fortsatta polemiska tvåfrontskriget i Lenins skrifter från *Iskra*-perioden, i alla högsta grad inklusive *VBG*.

Insikt och organisation

Nu när vi har bevittnat ursprunget till den stora syntesen kan vi titta närmare på socialdemokratien som den aktiva kraft som arbetar för att få till stånd föreningen. De viktigaste målen sammanfattas i de talande tyska ord som Kautsky använde i det just citerade stycket, *zielbewusst* och *zweckmässig*, ”målmedvetet” och ”effektivera så ändamålsenligt som möjligt”. Eller som Kautsky vidareutvecklade det 1899,

är socialdemokratien det kämpande proletariats parti. Det försöker upplysa det, skola det, organisera det, öka dess politiska och ekonomiska makt med alla tillgängliga medel, erövra varje ställning som går att erövra, och på så sätt ge det den styrka och mognad som till sist

19 Karl Kautsky, *Foundations of Christianity: A Study in Christian Origins*, New York: International Publishers 1925 [1908], s 442.

20 Robert Stuart, *Marxism at Work: Ideology, Class and French Socialism during the Third Republic*, Cambridge: Cambridge University Press 1992. Tyvärr tar inte Stuarts bok upp frågan om inflytandet från SPD:s modell eller från Kautsky på de franska marxisterna under denna period.

kommer att ge det möjlighet att erövra den politiska makten och störta borgarklassens herravälde.²¹

Av Kautskys omfattande diskussion om detta ämne kommer vi att koncentrera oss på de teman som hade störst inflytande på den ryska socialdemokratien. De innefattar den politiska frihetens ursprungliga betydelse, den styrka som ett klart slutmål ger till kampen här och nu, den stora vikt som läggs vid partiets organisering och disciplin, och socialdemokratins egen överdrivet höga känsla av att ha en uppgift.

Den socialdemokratiska uppgiften att skola och organisera på nationell nivå är redan från början omintetgjord om det inte finns politisk frihet. För den landsomfattande klasskampens syften är hemliga organisationer en ytterst ineffektiv ersättning för "öppna" [*öffentlich*, offentliga] organisationer. Det avgörande vapen som den socialistiska pressen utgör är särskilt beroende av politisk frihet.

Att bringa arbetets massor i sammanhang med varandra, att väcka känslan av intressegemenskap och vinna dem för de deras intresse tjänande organisationerna, därtill krävs möjligheten att fritt tala till stora massor, dit hör församlings- och pressfriheten. Att samla de nuvarande lönearbetarnas ofantliga massor och ena dem till samfäll handling är helt enkelt omöjligt utan pressens tillhjälp.²²

Av alla dessa skäl och fler finns det ur socialdemokratisk synvinkel ingen värre synd än att ringakta den politiska frihetens avgörande roll:

Så ser vi också överallt, där arbetarklassen rör på sig, att den jämte sina rent ekonomiska fordringar uppställer även politiska, särdeles förenings-, församlings- och pressfrihet. Dessa friheter är livsvillkor för arbetarklassens utveckling, {och vilka de ovillkorligen har sin utveckling att tacka,} betyda för densamma luft och ljus. {Den som låter dem ödeläggas eller undanhåller dem – den som håller proletariatet borta från kampen att erövra dessa friheter och utvidga dem – den personen är en av proletariatets värsta fiender. Det kvittar hur stor kärlek de hyser eller låtsas för proletariatet, det kvittar om de kallar sig anarkister eller kristna socialister eller vad som helst. De skadar proletariatet lika mycket som en uttalad fiende. Det kvittar helt om de gör det av illvilja eller helt enkelt av okunnighet – de måste bekämpas på samma sätt som proletariatets erkända motståndare.}²³

Historien om liknelsen med "luft och ljus" är talande. Den kan spåras tillbaka åtminstone till 1865, då Engels skrev "Den preussiska militära frågan och det tyska arbetarpartiet". I frågan om den riktiga hållningen till den liberala borgerliga oppositionen mot absolutismen (en fråga som hade självklar betydelse för Ryssland) gav Engels följande råd:

Även i värsta fall och om borgarklassen skulle rusa in under reaktionens kjolar av rädsla för arbetarna och vädja om skydd mot arbetarna från den makt som tillhör element som är fientliga mot den själv – inte ens då har arbetarpartiet något annat val än att, trots borgarklassen, fortsätta sin agitation för borgerliga friheter, press-, församlings- och föreningsfrihet som borgarklassen hade förrätt. Utan dessa friheter kommer det inte att kunna röra sig fritt. Under denna kamp kämpar det för att upprätta sina egna livselement, för att få den luft det behöver för att andas.²⁴

1882 skrev Engels ett brev till Kautsky, där han anmärkte:

21 Citerat i John Kautsky, *op cit*, s 86.

22 *Socialismens grundläror*..., s 64.

23 *Ibid*, s 64. [Texten inom {} är nyöversatt här, finns ej i svenska utgåvan – öa.]

24 Friedrich Engels, "Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei", in *Marx Engels Werke*, band 16, Berlin: Dietz Verlag 1962 [1865], s 77.

Polska socialister som i sitt program underlåter att ställa landets befrielse i förgrunden påminner mig om de tyska socialister som var ovilliga att kräva ett omedelbart upphävande av de Anti-socialistiska lagarna och begära förenings-, församlings- och pressfrihet. För att kunna kämpa måste man först ha ett område, ljus, luft och svängrum.²⁵

Oavsett om Kautsky fick frasen från ”Den preussiska militära frågan” eller från Engels’ brev så använde han den när han skrev *Erfurt-programmet* 1892. De ryska socialdemokraterna insåg genast att den kunde tillämpas på deras egen situation. 1897 skrev den underjordiska socialdemokratiska tidningen *Rabotjaja Gazeta* [Arbetartidningen]:

Den ryska arbetarrörelsen hålls fortfarande i ett hårt järngrepp av regeringens förtryck. Precis som en levande varelse behöver luft så behöver vi politisk frihet. Utan att uppnå strejk-, församlings-, förenings-, yttrande och pressfrihet, utan att få rätt att delta i landets skötsel eller stifta dess lagar, kommer vi aldrig att kasta av oss de kedjor av ekonomiskt slaveri som förtrycker oss. Det är därför kampen mot den diktatoriska regeringen för politisk frihet är den ryska arbetarrörelsens mest brådskande uppgift.²⁶

1898 utropade det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets (RSDAP) misslyckade första kongress *Rabotjaja Gazeta* till det nya partiets officiella organ – även om tidningen aldrig lyckades ge ut några fler nummer. Den första kongressen utfärdade också ett inflytelserikt manifest vars utkast skrevs av Petr Struve. I detta dokument – RSDAP:s första officiella programmatiska dokument – läser vi att ”politisk frihet är lika nödvändig för det ryska proletariatet som frisk luft för att andas hälsosamt. Det är ett grundläggande villkor för dess fria utveckling och för att framgångsrikt kunna kämpa både för delvisa förbättringar och slutligen frigörelse.”²⁷ I första numret av *Iskra* som kom ut i slutet av 1900 hamras samma punkt fram med hjälp av samma liknelse.²⁸ För att fullborda cirkeln upprepade Kautsky liknelsen i sin *Den sociala revolutionen* – som gavs ut 1902 och omedelbart översattes till ryska med Lenin som redaktör.

Vi kan nu förstå varför det var ödesdigert för en rysk socialdemokrat att bli stämplad som ”ekonomist”. En person eller grupp som verkligen hävdade att politiska rättigheter inte var viktiga, eller att det inte var socialdemokratins uppgift att kämpa för dem, eller att politiska mål skulle begränsas till ekonomisk lagstiftning – om anklagelsen höll var en sådan person inte en ”måttfull” socialdemokrat och förvisso inte (som vissa lärda personer verkar tro) en mer ortodox marxist än sina ”politiska” motståndare. Nej, en sådan person hade helt och hållet dömt ut sig från socialdemokratin. ”Den som låter politiska friheter ödeläggas eller undanhåller dem – den som håller proletariatet borta från kampen att erövra dessa friheter och utvidga dem – den personen är en av proletariatets värsta fiender.”

Således var ett landsomfattande politiska parti – inte landsomfattande ekonomiska organisationer – den högsta formen av klasskamp. Som Kautsky ganska överdrivet försvarar det politiska arbetarpartiets centrala roll:

Anhängarna till ren tradeunionism är konservativa även när de använder radikala åtbörder, medan [i motsats till det] alla arbetarpartier är revolutionära till själva sin natur även när deras

25 Engels, ”Brev till Kautsky”, 7 februari 1882, i *Marx Engels Werke*, band 35, s 270.

26 Ledare från *Rabotjaja Gazeta*, nr 2, november 1897, från en återgivning av artikeln i Vladimir Lenin, *Polnoje sobranje sotjinenji*, 2:a upplagan, Moskva: Gospolizdat 1958-65, band 2, s 612-615.

27 Vladimir Lenin, *Sotjinenija*, 2:a upplagan, Moskva: Gosizdat 1926-35, band 2, s 616. (En engelsk översättning av första kongressens Manifest finns i Neil Harding, (red) *Marxism in Russia: Key Documents 1879-1906*, Cambridge: Cambridge University Press 1983.)

28 ”Den internationella socialdemokratins framsteg”, *Iskra*, nr 1, december 1900.

inställning eller faktiskt deras medlemmars medvetenhet är måttfull.²⁹

Skapandet av en landsomfattande och stridsduglig organisation – vare sig den var politisk eller ekonomisk – har konsekvenser som avvisades av anarkisterna och den gamla sortens liberaler på Kautskys tid men som godtogs av socialdemokraterna. Den socialdemokratiska rörelsen kräver ”under sin tillväxt permanenta organ, en sorts professionell byråkrati i såväl partiet som fackföreningarna, förutan vilken den inte kan fungera, som är nödvändig för den, och som måste fortsätta att växa och få plikter som blir allt viktigare.”³⁰ Denna byråkrati består inte bara av avlönade tjänstemän utan också parlamentsrepresentanter och partiets journalister.³¹ Kopplat till denna uppdelning av arbetarna utifrån funktioner finns en anda av disciplin som är unik för arbetarorganisationen.

Dessa oavvisliga organisatoriska krav var delvis ett resultat av den kapitalistiska omvandlingen av samhället och delvis ett nödvändigt villkor för varje verkligt kämpande organisation. ”Man återfinner [dessa kännetecken] varje gång stora massor kämpar om en viktig segerbuckla och då segern bara går att uppnå med hjälp av den strängaste samordning och mest beslutsamma aktionsenhet som alla strävar mot samma mål.”³² Följaktligen skrotar Kautsky åt liberaler som skoningslöst kritiserar fackföreningarnas tyranni men alltid röstar utifrån sitt partis krav och aldrig tänker på att själv tänka. Lika löjliga är anarkisterna som hånar de parlamentariska partiernas disciplin samtidigt som de hyllar fackföreningarna – proletära fackföreningar! – som ett hem för otvungenhet.

För att bekämpa de faror som finns inneboende i situationen krävs det en representativ demokrati *inuti* partiet. Men representativ demokrati är på sitt sätt bara en annan yttring av den moderna arbetsdelningen och andan av frivillig disciplin. Varje stridsduglig landsomfattande politisk organisation kommer att följa detta oavvisliga krav: ”vårt århundrade är inte bara parlamentarismens århundrade utan också [parti-]kongressernas århundrade.”³³ Lämna till anarkisterna det orimliga i att samlas till partikongresser för att fördöma den representativa demokratins oundvikliga förvanskning!³⁴

Men just tack vare proletariatets känsla för disciplin har arbetarpartierna större chans än andra att hålla den organisatoriska byråkratin under kontroll. Denna känsla betyder inte bara att arbetarna är bra på att följa order – den innebär också att arbetarna inte kommer att finna sig i dumheter från partifunktionärer, parlamentariker och journalister. Partitalesmännens klassbakgrund kan inte förutsäga deras beteende: medelklassaktivister har varit bland arbetarnas bästa försvarare medan arbetaraktivister ibland har förrått sin klass. Det avgörande är arbetarnas förmåga att ”ständigt övervaka och påverka” dem som talar i deras namn.³⁵ Varken medelklassen eller folkets icke proletära klasser (bönderna och småbourgeoisien i städerna) är förmögna till en sådan organisatorisk disciplin.

De socialdemokratiska politiska organisationerna är inte bara mäktiga genom att de är moderna storskaliga organisationer och inte bara därför att de är proletära organisationer som förstår värdet av disciplin, utan också därför att de är socialdemokratiska partier och därför inspireras av en stor historisk uppgift. Bara några få år efter Erfurtkongressen blev Eduard Bernstein ökad för sitt motto

29 Kautsky, *Le Parlamentarisme et socialisme*, Paris: Librairie G. Jacques 1900, s 188.

30 Kautsky, *Foundations of Christianity...*, s 463.

31 *Ibid*, s 464-466.

32 Kautsky, *Der Parlamentarismus, die Volksgesetzgebung und die Sozialdemokratie*, Stuttgart: J.H.W. Dietz 1893, s 42. På tyska uppmanar Kautsky till en blandning av *Zusammenhalten* och *Zusammenwirken*.

33 *Ibid*, s 79. Kautsky, *Le Parlamentarisme...*, s 110-112.

34 Som Lenin konstaterar i *VBG (Vad bör göras?)*, på marxistarkiv.se, s 70) finns det en betydande överlappning mellan Kautskys försvar av den representativa demokratin och det liknande försvar som Sidney och Beatrice Webb några år senare förde fram i *Industriell demokrati* (Sidney och Beatrice Webb, *Industrial Democracy*, New York: Augustus M. Kelley 1965 [1897]). Jag noterar att Kautskys *Erfurt-program* finns med i Webbs bibliografi.

35 Kautsky, *Der Parlamentarismus...*, s 109.

”rörelsen är allt, slutmålet intet”. Vi kan förstå den fasa som detta motto föranledde när vi tittar på *Erfurt-programmet* och *Parlamentarismen* – som båda skrevs innan revisionistdebatten – och konstaterar Kautskys ständiga understrykande av att ett inspirerande slutmål var en unik källa till styrka för partiet under dess dagliga kamp.

Varje arbetarrörelse – i synnerhet när den verkar i en förtryckande omgivning i halvt enväldiga länder som Tyskland och Österrike – kommer att gå igenom förkrossande nederlag såväl som segrar. Det enda som kan förhindra att dessa nederlag leder till förödande demoralisering är en stark känsla för den övergripande historien där alla nederlag bara är flyktiga episoder.

Helt annorlunda ställer sig saken, sedan den socialistiska rörelsen sammansmält med arbetarrörelsen; nu har denna [klasskampen] ett mål, som den synbarligen närmar sig, nu blir alla sidor av denna kamp betydelsefulla, även de, som ej omedelbart drar med sig praktiska följder, om de blott främjar proletariatets självmedvetande och anseende, dess samhällsliga samband och disciplin. Nu blir många skenbart förlorade drabbningar en seger; nu betyder också varje förlorad strejk, varje avslagen lag, som skulle kunnat främja arbetarnas intressen, ett steg framåt mot förverkligandet av en människovärdig tillvaro.³⁶

Att Kautsky nämner anseende och människovärde pekar mot mer omfattande teman. Det politiska arbetarpartiet mötte den viktorianska borgerliga civilisationens väldiga självrättfärdighet och stod därmed inför ett livsviktigt problem att skydda det vi nu kan kalla arbetarnas självkänsla. Kautsky hävdade att den vetenskapliga socialismen tillhandahöll ett mål som i sin visionära räckvidd och generositet var överlägset de borgerliga partiernas. Inte bara det, det gav också den nödvändiga tilltron till att detta mål kunde och skulle uppnås. Således kunde bara bara en stark känsla för slutmålet ge arbetarna självrespekt och andra klassers respekt.³⁷

Slutmålet var också det enda som gjorde ett enat landsomfattande klassparti genomförbart.

Det som ger ett politiskt parti sammanhållning är slutmålet – speciellt om det, som ett socialistiskt parti, har en stor historisk uppgift att utföra... Det kommer alltid att finnas meningsskiljaktigheter i partiet och ibland blir dessa skiljaktigheter oroväckande intensiva. Men ju mer de stora gemensamma målen verkligen lever i partimedlemmarnas medvetande, ju svårare är det för dessa interna konflikter att orsaka partisplittringar.³⁸

Slutmålet är inte bara ord som skrivits på en fana. Det gör det till en plikt att lära sig förstå den stora bilden. Som Kautsky skrev 1908:

Idag, i ett samhälle vars marknader omfattar hela världen, ett samhälle som befinner sig i en ständig förändringsprocess, i en process av industriell och social revolution där arbetarna organiserar sig i miljonarméer och kapitalisterna samlar på sig miljarder i pengar, där är det omöjligt för en uppåtstigande klass – en klass som inte kan nöja sig med att behålla status quo och som är tvungen att sikta på en fullständig omdaning av samhället – att föra en intelligent och framgångsrik klasskamp genom att bara ta till ”vanligt sunt förnuft” och praktiska personers detaljerade arbete.

Varenda kämpe måste vidga sin horisont med hjälp av en vetenskaplig förståelse, sätta sig in i hur de stora samhällskrafterna verkar i tid och rum, inte för att avskaffa arbetet med detaljer eller ens förpassa det till bakgrunden, utan för att anpassa det i ett definitivt förhållande till samhällsprocessen i sin helhet.³⁹

36 Kautsky, *Socialismens grundläror...*, s 70.

37 *Ibid*, s 69-70.

38 Kautsky, *Le Parlamentarisme...*, s 183. (Skrivet innan Bernsteins ”revisionism”.)

39 Kautsky, *Foundations of Christianity...*, s 16-17.

De ödesdigra konsekvenserna av att sakna ett slutmål exemplifieras med de engelska arbetarnas öde. De enskilda fackföreningarnas makt kompenserade knappast för den resulterande inskränkthet som fick ”arbetararistokraterna”, som skulle ha varit massornas förkämpar, att istället fungera som deras förtryckare. Ännu mer slående var att till och med dessa ekonomiskt starka arbetare var politiskt hjälplösa. 1902 skrev Kautsky och återopade Beatrice och Sidney Webbs forskning, och slog fast att de engelska arbetarnas påverkan på den brittiska politiken faktiskt hela tiden minskade:

Icke ens de senaste piskslagen från deras motståndare förmå att rycka upp Englands proletärer. De förbli stumma, fast man angriper deras fackföreningar, stumma fast man fördyrar deras bröd. De engelska arbetarna stå såsom politisk faktor i våra dagar lägre än arbetarna i den ekonomiskt mest efterblivna, politiskt ofriaste av Europas stater: Ryssland. Det är deras levande revolutionära medvetande som skänker dessa senare deras stora praktiska kraft; det är i allt avståndstagandet från revolutionen, inskränkandet till ögonblickets intressen, den så kallade realpolitiken, som gör de förra till en fullständig betydelselöshet i den verkliga politiken.⁴⁰

Om det inspirerande slutmålet var så livsviktigt för ett verkligt arbetarinflytande, då var socialdemokratins uppdrag uppenbart: det är

en plikt för varje människa som har gjort proletariatets främjande till sitt livsverk att gå mot denna tendens till andlig stagnation och dumhet och rikta proletärerens uppmärksamhet mot stora åsikter, stora framtidsutsikter, hedervärda mål.⁴¹

Denna kommentar leder oss till en sista sida hos Kautskys uppfattning: han betonar inte bara proletariatets utan också socialdemokratins eget upphöjda och inspirerande uppdrag. Precis som socialdemokratins budskap gav arbetarna styrka att kämpa mot till synes hopplösa odds, så gav det också styrka till de socialdemokratiska aktivister som ägnade sig åt sitt *Kleinarbeit*, det skenbart obetydliga arbete med detaljer som behövdes för att driva den imponerande partiapparaten.

Att leda den ekonomiska och politiska klasskampen – att genomföra sina små plikter med entusiasm men också fylla dem med tankar om en vitt övergripande socialism – att med hjälp av dessa medel på ett enat och vänskapligt sätt förena proletariatets organisationer och aktiviteter till en massiv helhet som reser sig alltmer oemotståndligt – det är vad Marx och Engels lärde ut var en uppgift för alla som anslöt sig till proletariatets åsikter och ville befria det, vare sig de var proletärer eller inte.⁴²

Vi slutar denna avdelning med slutorden i Kautskys *Vägen till makt*, som skrevs 1909 och beundrades mycket av Lenin. Den här sortens hänfödda retorik kommer sällan med i andras redogörelser, men det är en väsentlig del av sammanhanget för en bok som *VBG*.

Om redan i våra dagar dess elit utgör de starkaste, djärvaste, mest vidsynta och osjälviska, i de största fria organisationer förenade lager av den europeiska kulturens nationer, så kommer det att under kampen och genom kampen upptaga i sig de mest osjälviska och vidsynta element från alla samhällsklasser och inom sina egna led organisera och utbilda sina mest efterblivna element, uppfyllande dem med hopp, frimodighet och kunskap. Genom striden skall proletariatet föra fram sin egen elit i spetsen för kulturen och sätta den i stånd att leda denna oerhörda ekonomiska omvälvning, som äntligen skall över hela jordens rund göra ett slut på allt det elände, som uppstått av förtryck, utplundring och okunnighet.

Lycklig var och en, som är kallad att delta i denna väldiga strid och denna härliga seger!⁴³

40 Kautsky, *Den sociala revolutionen*, s 35.

41 Kautsky, *Foundations of Christianity...*, s 16-17.

42 Kautsky, *Die historische Leistung von Karl Marx*, Berlin: Vorwärts 1908, s 37.

43 Kautsky, *Vägen till makt*, på marxistarkiv.se, s 60.

Folkets ledarskap (hegemoniscenariot)

Kautsky berättar för oss att socialdemokratin har en benägenhet

att allt mer bli ett nationellt [parti], d.v.s. ett folkparti i den mening, att den kommer att representera ej blott de industriella lönearbetarna utan samtliga arbetande och utsugna lager, alltså det stora flertal, som man vanligen benämner "folket".⁴⁴

Denna sida hos det socialdemokratiska budskapet var oerhört viktigt för den ryska socialdemokratin.

Socialdemokratin kommer till slut att kunna leda de arbetande klasserna utanför industrin därför att socialismen är i alla arbetande klassers intressen. Men detta långsiktiga perspektiv gör inte slut på folkets möjlighet att leda här och nu. Just på grund av att socialdemokratin är en förening mellan socialismen och arbetarrörelsen så är den inte begränsad till att förkunna socialismen och försvara arbetarnas intressen.

Socialdemokratin kan inte försvara enbart proletariatets intressen. Dess historiska uppdrag är att påskynda samhällsutvecklingen på varje område där den kan agera, och ta alla utsugnas och förtrycktas sak i sina händer.⁴⁵

Således uppmuntrar socialdemokratin proletariatet att se sig själv som "dess [utsugning och förtryck] svurna fiende, i vilken form den må uppträda och är *alla* utsugnas och förtrycktas förkämpe."⁴⁶

Vad detta betyder i konkreta termer är att socialdemokratin *idag* kan försvara alla klasser *erkända* intressen bättre än alla andra partier. Dessa intressen omfattas av det så kallade "minimiprogrammet". Minimiprogrammets logik vore lättare att förstå om det skulle kallas *maximiprogram* – det vill säga det maximala som går att uppnå före proletariatets herravälde. (Omvänt är logiken bakom det så kallade "maximiprogrammet" att det innehåller det *minimala* som måste vara realistiskt genomförbart innan arbetarklassen är motiverad att ta makten.) "Minimum" verkar förvisso vara en missvisande beteckning på ett antal åtgärder som skulle ha inneburit en enorm politisk och social omvandling av det kejsrerliga Tyskland: fullständig representativ demokrati, fullständiga politiska rättigheter, religiös tolerans, "socialiserad" sjukvård, progressiv beskattning, arbetarskyddslagar. Denna lista visar också hur berättigat det var för SPD att betrakta sig själv som den främsta rösten för det moderna samhällets etiska anständighet i det kejsrerliga Tyskland. Enligt Kautsky kan vissa av dessa krav bara förfäktas av ett antikapitalistiskt parti. Andra är officiellt en del av den "borgerliga demokratins" program, det vill säga de delar av medelklasserna som aktivt (eller åtminstone officiellt) är intresserade av en demokratisk omvandling. Men – och detta är en avgörande anmärkning – "ej ens de borgerligt-demokratiska fordringarna frambäras av något annat parti med samma eftertryck som just av denna [socialdemokratin]."⁴⁷

Jämte socialdemokratins roll som förkämpe för alla arbetande klassers intressen i sin helhet finns det inflytande som är resultatet av att proletariatets sätt att leva alltmer blir en modell för andra klasser. Jag har redan citerat Kautsky på denna punkt, så jag ska dokumentera denna sida av socialdemokratins budskap med några ord som skrevs 1898 av Parvus, en ryskfödd socialdemokratisk aktivist, som vid denna tid var en inflytelserik talesman för SPD:s vänster:

Befolkningens överväldigande majoritet finns inom industrin, handeln, etc. Det är därför dessa

44 Kautsky, *Socialismens grundläror...*, s 72.

45 Kautsky, *Le Parliametarisme...*, s 165.

46 Kautsky, *Socialismens grundläror...*, s 73.

47 *Ibid*, s 74.

som avgör landets *ekonomiska karaktär*. Det är inte bara frågan om överlägsenhet i antal. Det betyder att denna industriella stadsbefolkning med sina intressen, konflikter, åsikter och krav dominerar Tysklands historiska karaktär, drar in alla andra saker under sitt inflytande, formar dem efter sin egen skepnad, gör dem beroende av sig själv, och oundvikligen upprättar sin moraliska hegemoni över dem med hjälp av den enorma våg av allmän opinion som den skapar.⁴⁸

Läsaren kan konstatera att Parvus i det just citerade stycket använde ordet ”hegemoni”. Det låter oss på ett snyggt övergå till den strategi som de ryska socialdemokraterna kallade ”hegemoni”. Vi är mycket mer intresserade av logiken hos denna politiska strategi än det ord som används för att beteckna den (för historien bakom ordet ”hegemoni” se tillägget till detta kapitel). ”Hegemoni” användes för att beskriva de socialdemokratiska förhoppningarna om ett blandat klassledarskap i den ryska miljön. Den centrala tanken i hegemonistrategin är att det ryska proletariet är den enda kraft som kan leda den borgerligt demokratiska revolution som skulle stöta tsaren. Som Plechanov framställde det 1899: ”Den ryska revolutionen [Plechanov menar den antitsaristiska revolutionen] kommer antingen att segra som arbetarklassens revolution eller så kommer den inte att segra alls.”⁴⁹

Det har för många förefallit överraskande, till och med paradoxalt, att marxister kunde anta denna strategi. Enligt det marxistiska schemat, sägs det, genomförs den borgerliga revolutionen av borgarklassen – varför skulle man annars kalla den för en ”borgerlig revolution”? – medan proletariet genomför den socialistiska revolutionen vid en senare tidpunkt. Det jag vill visa här är att strategin med hegemoni följer av de accepterade förutsättningar för det socialdemokratiska tänkandet som jag redan har beskrivit – kanske till och med av naturnödvändighet. Kautsky drog i själva verket de riktiga slutsatserna av dessa antaganden redan i sin bok om parlamentarismen 1893.⁵⁰

Förutsättning nummer ett är att politiska friheter är absolut nödvändiga för socialdemokratin. Av denna förutsättning följer att ”i de länder där det bara finns en låtsad parlamentarisk regim [*Scheinkonstitutionalismus*] faller en annan tung uppgift på proletariet: att erövra en verkligt parlamentarisk regim”.⁵¹ Före socialdemokratiens uppsving kunde kanske en revolutionär verkligen tro att en parlamentarisk regim bara skulle gynna eliten och inte folket, men ”idag blir det för varje dag allt klarare att [kampen för proletarietets politiska makt] åtminstone i Europa tar formen av en kamp för en parlamentarisk regim mot militarism och absolutism.”⁵²

Förutsättning nummer två är att folket i sin helhet också har ett intresse av politisk frihet som kommer att skydda dem mot maktmissbruk. Socialdemokratin är givetvis den kraft som på mest effektiva sätt kommer att utnyttja den politiska friheten för att bekämpa missbruket. Ett parlamentariskt system – till och med ett så ”krypande och svagt” system som i Österrike – säkerställer att en enda ”orubblig och modig” individ kan kasta offentlighetens ljus på missförhållandena och sätta vissa gränser för de godtyckliga handlingarna. Parlamentet tillhandahåller ”en tribun från vars höjd de som anklagar dagens samhälle kan tala till hela folket.”⁵³

48 H och J M Tudor, *Marxism and Social Democracy: The Revisionist Debate 1896-1898*, Cambridge: Cambridge University Press 1988, s 182, ursprungligen publicerat i *Sächsische Arbeiter-Zeitung*, 6 februari 1898 som en del i en serie artiklar riktad mot Bernstein. Jag har bara sett efter i den engelska översättningen som tillhandahålls av Tudor, och är därför inte helt säker på att ”hegemoni” finns med i den tyska texten

49 Grigorij Zinovjev, *Istorija Rossijskoj Kommunističeskoj Partij (bol'sjevikov)*, 4:e upplagan., Leningrad: Gosizdat 1924 [1923], s 54. På grundval av detta uttalande kallar Zinovjev Plechanov för fader till tanken på proletarietets hegemoni.

50 Kautsky, *Der Parlamentarismus...*, och Kautsky, *Le Parlamentarisme...* (franska översättningen). Resten av citaten från Kautsky i denna avdelning är ur denna bok.

51 Kautsky, *Le Parlamentarisme...*, s 166.

52 Kautsky, *Der Parlamentarismus...*, s 138; Kautsky, *Le Parlamentarisme...*, s 193-194.

53 Kautsky, *Le Parlamentarisme...*, s 105. Lenin ville uttryckligen att tidningen *Iskra* skulle vara en tillfällig ersättning

Förutsättning nummer tre är att borgarklassens intresse för politisk frihet minskar när proletariatets intresse för den ökar. Borgarklassen skulle förvisso inte ha något mot att själv ha politisk frihet, och den hyser inga betänkligheter att utnyttja proletariatets hjälp för att få dessa friheter – så länge borgarklassen kan vara säker på att proletariatet inte kommer att använda dem på ett farligt sätt. Kanske proletariatet helt enkelt kan förbjudas delta i det politiska livet som i Frankrike efter 1830, eller kanske borgarklassen inte känner sig hotad av ett fogligt proletariat som i England.

Men borgarklassen har helt riktigt börjat märka att den inte längre kan utnyttja proletariatets revolutionära tjänster på detta sätt. I själva verket gör socialdemokratins uppenbara framgångar själva de politiska friheterna mindre lockande. För de tyska socialdemokraterna var det en självklarhet att den fega borgarklassen hade förrätt sin egen sak efter 1848. Som Kirkup berättar:

Socialdemokratin har en stående anklagelse mot den tyska liberalismen att den aldrig har lett de progressiva krafterna mot reaktionen med minsta mod eller beslutsamhet. Den hävdar att de tyska liberalerna under de revolutionära striderna 1848 aldrig litade på arbetarklassen, att när valet kom att stå mellan reaktionen och en ihärdig demokratisk politik med stöd från proletariatet, så föredrog de att förhandla med reaktionen, och begick på så sätt förräderi mot framåtskridandets heliga sak... ”Borgarklassens förräderi”, ”borgarklassens avsägelse” av sin historiska plats i ledningen för den demokratiska rörelsen: dessa fraser sammanfattar de värsta anklagelserna som socialdemokraterna riktade mot den tyska medelklassen.⁵⁴

Kautsky drog de allmänna slutsatserna av den tyska borgarklassens misslyckande med följande motto:

Den europeiska borgarklassen öster om Rhen har faktiskt blivit så svag och så feg att sabelns och byråkratins regim med allra största sannolikhet inte kan krossas förrän proletariatet befinner sig i en ställning där det kan erövra den politiska makten, så att militarismens fall kommer att leda direkt till att proletariatet griper den politiska makten.⁵⁵

Sätt ihop alla dessa förutsättningar så ser vi att ”socialdemokratin, det klassmedvetna proletariatets parti, av just detta faktum är det mest stabila stödet för de demokratiska strävandena, ett mycket mer tillförlitligt stöd än – [de borgerliga] demokraterna själva.”⁵⁶ Det socialdemokratiska proletariatet var demokratins mest tillförlitliga anhängare *eftersom* det inte såg demokratin som ett mål i sig själv utan som ett medel, ett absolut livsnödvändigt medel. Socialdemokratin skulle älska demokratin mindre om den inte älskade socialismen mer.

Ryssarna kanske var först att använda ordet ”hegemoni” för att beskriva proletariatets ledarskap under den borgerliga revolutionen, men strategin i sig själv var oklanderligt socialdemokratisk. Den grundläggande tanken var helt enkelt: de borgerliga politiska friheterna är alldeles för viktiga för att överlämnas till borgarklassen. Borgarklassen skulle försöka utnyttja proletariatets revolutionära

för parlamentet som en tribun som kunde rikta sig till hela folket.

54 Thomas Kirkup, *A History of Socialism*, 3:e upplagan, London: Adam and Charles Black 1906 [1892], s 200-202. Jämför Michels' kommentar om den tyska liberalismens ”ensidiga kamp mot socialismen och dess samtidiga och frivilliga förnekande av alla försök att fullborda den tyska borgarklassens politiska frigörelse.” (Robert Michels, *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, New York: The Free Press 1962 [1911], s 49-50.)

55 Kautsky, *Le Parliametarisme...*, s 194. Jämför detta uttalande med det Manifest som utfärdades av det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets första kongress 1898: ”Ju längre österut vi går i Europa, desto svagare, fegare och tarvligare blir borgarklassen i förhållande till politiken och desto större blir de kulturella och politiska uppgifter som faller på proletariatets lott.” (*Kommunistitjeskaja partija... v rezoljutsijach*, Moskva: Gospolizdat 1983, band 1, s 15-18). Om Lenin hade haft lust till det kunde han ha åberopat detta uttalande för att rättfärdiga den bolsjevikiska revolutionen 1917.

56 Kautsky, *Le Parliametarisme...*, s 194.

tjänster för att få så mycket möjligt till sig själv och så lite som möjligt till de arbetande klasserna. Ett proletariat som leddes av socialdemokratin skulle istället leda hela folket för att tillförsäkra en så omfattande demokratisk konstitution som möjligt. Politiska friheter gjorde socialdemokratin möjlig och det var därför socialdemokratin plikt att göra politiska friheter möjliga.

Enligt hegemoniscenariot tar socialdemokratin inte bara ledningen över arbetarrörelsen och proletariatet, utan över folket [*das Volk, narod*] i sin helhet. Således befinner vi oss nu i de yttre kretsarna av medvetenhetens utspridning. I dessa yttre kretsar är kampen om ledarskapet svårare. Det finns större svårigheter att förstå, mer vacklan och till och med mer fientlighet. De därav följande komplicerade olika förväntningarna framhävs i ett stycke som Kautsky skrev på 1920-talet:

När industribefolkningens massa, ekonomiska betydelse och intelligens växer så ökar också den dragningskraft som proletariatet utövar på folkskikt som inte helt och hållet tillhör det, men ligger nära det vad gäller levnadsstandard och ekonomiska förhållanden. Denna dragningskraft blir starkare ju större intellektuell och organisatorisk självständighet och enhet proletariatet har...

Klasserna i samhället är i verkligheten inte så strängt åtskilda som de måste vara i teorin... Således finns det flera mellanliggande steg mellan lönearbetarklassen och de andra arbetande klasserna, bönder, hantverkare och småyrken, precis som mellan dem och de intellektuella. Enskilda medlemmar och till och med hela grupper inom dessa klasser och skikt som vacklar mellan proletariatet och kapitalet bestämmer sig till förmån för eller mot proletariatet beroende på speciell personlig påverkan, historiska situationer och ekonomiska konstellationer. Således kan delar av bönderna, småbourgeoisin och intellektuella bli alltmer bittert fientliga mot proletariatet. En hela tiden större del, speciellt bland fattigare skikt, kommer att dras till proletariatet och göra dess sak till sin... Även på detta sätt växer den massarmé som marscherar under proletariatets fana.⁵⁷

57 Karl Kautsky, *The Materialist Conception of History, abridged translation*, redigerad av John Kautsky, New Haven: Yale University Press 1988 [1927], s 409. Om denna kommentar hade till syfte att ge en fullständig redogörelse för bolsjevismen så skulle vi varit tvungna att gå in på frågan om ledarskapet över klasserna i mycket större detalj. Speciellt de vacklande bönderna eller den vacklande småbourgeoisin i städerna är centrala för bolsjevikernas syn på världen, Jag har analyserat olika sidor av ledarskapet över klasserna i bolsjevikernas lära i "Bukharin's 'Illusion': War Communism and the Meaning of NEP", *Russian History/Histoire Russe*, 27, 4 2000: s 417-60, och "Melodrama and the Myth of the Soviet Union", i *Imitations of Life: Two Centuries of Melodrama in Russia*, redigerad av Joan Neuberger och Louise McReynolds, Durham, NC.: Duke University Press.